

Pedagog – edukátor

ZDROJE:

Fontana, D. (2014). *Psychologie ve školní praxi: příručka učitele* (Vyd. 4, přeložil Karel BALCAR). Portál.

Korthagen, F. A. J. (2011). *Jak spojit praxi s teorií: didaktika realistického vzdělávání učitelů*. Paido.

Obst, O. (2017). *Obecná didaktika* (2. vydání). Univerzita Palackého v Olomouci.

Průcha, J. (2017). *Moderní pedagogika (šesté, aktualizované a doplněné vydání)*. Portál.

Skalková, J. (2007). *Obecná didaktika: vyučovací proces : učivo a jeho výběr : metody : organizační formy vyučování* (2. rozš. a aktualiz. vyd). Grada.

Zormanová, L. (2014). *Obecná didaktika: pro studium a praxi*. Grada.

Pedagog – edukátor

Obsah prezentace

- ▶ Vymezení pojmů – pedagog, učitel, edukátor
- ▶ Stručný historický kontext
- ▶ Typologie učitelů (pedagogů)
- ▶ Osobnostní aspekty ovlivňující výchovné a vzdělávací působení pedagoga
- ▶ Kompetence a odbornost pedagoga
- ▶ Negativní sebehodnocení pedagoga a dopad na edukanty
- ▶ Profesionální identita učitele / pedagoga a zkušenost
- ▶ Model fungování reflektivního praktika v oblasti edukace

Vymezení pojmů pedagog, učitel a edukátor

Dle zákona o pedagogických pracovnících 563/2004 Sb.,
Hlava 1, § 2:

Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně-pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (dále jen "přímá pedagogická činnost"); je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu, nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb.

Vymezení pojmů pedagog, učitel a edukátor

Dle zákona o pedagogických pracovnících 563/2004 Sb., Hlava 1, § 2:

Přímou pedagogickou činnost
vykonává

- ▶ **a)** učitel,
- ▶ **b)** pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,
- ▶ **c)** vychovatel,
- ▶ **d)** speciální pedagog,
- ▶ **e)** psycholog,
- ▶ **f)** pedagog volného času,
- ▶ **g)** asistent pedagoga,
- ▶ **h) trenér,**
- ▶ **i)** metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně,
- ▶ **j)** vedoucí pedagogický pracovník.

Stručně historický kontext

- ▶ Učitel býval ten, kdo učí svému řemeslu či povolání, které sám vykonával
- ▶ **Laicizace učitelství** (odtržení od církve) od dob osvícenství souvisí především se změnami obsahů vzdělávání podle potřeb rozvíjejících se společností (průmyslové revoluce, pokrok ve vědách)
- ▶ **Osamostatňování profese učitele** – učitel nyní vyučuje předmětům a oborům, které sám často nevykonává
- ▶ **Vysoká specializace učitelů** – diverzifikace oborů a partikulární působení učitelů na žáky/studenty

Vybrané typologie učitele

Typologii dle Caselmanna (40. léta 20. stol.) lze aplikovat také na trenéry:

- ▶ **Paidotrop**
- ▶ **Logotrop**

Typologie dle Lewina (výchovné styly učitele) lze také aplikovat na sféru trenérů:

- ▶ **Dominantní** (autoritativní, autoritářský) – velmi častý
- ▶ **Nezasahující** (liberální až libertinský) – v trenérství málo častý
- ▶ **Integrační** (demokratický) – často využívá koučink a práci s mentálními procesy edukanta (motivace, rozvoj potenciálu, práce s nervozitou, strachem apod.)

Paidotrop

- ▶ Pedagog zaměřený na edukanta a jeho potřeby
- ▶ Zajímá se i o osobní život edukantů
- ▶ Může snižovat nároky na edukanta a tím snižovat jeho úspěšnost
- ▶ Edukanti mohou jeho shovívavosti zneužívat

Logotrop

- ▶ Zaměřený na svůj obor / sport
- ▶ snaží se vyvolat zájem o svůj obor a předat z něj edukantům co nejvíce poznatků
- ▶ Obor a výuka je přednější než zájem o samotné edukanty, což u nich může vést ke kázeňským problémům, odporu k oboru, snížené motivaci

Autoritářský/Autokratický výchovný styl (rozšíření teorie)

- ▶ Nedůvěra v edukanta, jeho kontrolování
 - ▶ Poskytuje málo samostatnosti a iniciativy
 - ▶ Málo porozumění
 - ▶ Edukant se nepodílí na řešení problémů
 - ▶ Vyžadována je kázeň a podřízení
 - ▶ Rozkazování a tresty
 - ▶ Nerespektuje edukanta jako osobnost – edukant je objektem výchovy
- ▶ **Shrnutí:** demagogicky předepsaná pravidla, nediskutují se, není přítomna orientace na edukanta a jeho potřeby, takový edukátor si často nevěří nebo je v pokročilejší fázi vedoucí k vyhoření, popř. může mít sníženou schopnost empatie nebo psychopatické rysy

Autoritativní výchovný styl

- ▶ Stanovuje hranice
 - ▶ Ukazuje chování (modelování) – observační učení
 - ▶ Využívá tzv. „shaping“ (pozitivně vedené operantní podmiňování)
 - ▶ Sankce jsou přítomny, ale jsou přiměřené
 - ▶ Vhodné je uplatňování laskavé důslednosti
 - ▶ Edukant je subjektem výchovy
- ▶ **Shrnutí:** hlavně ve fázi vývoje dítěte od narození do puberty; láskyplné vedení s jasnými vymezenými pravidly, které dávají smysl, aniž jsou diskutovány;
 - ▶ dítě / edukant v předškolním a mladším školním věku pravidla daná autoritou obvykle nezpochybňuje, ale nemusí je dodržovat

Demokratický výchovný styl

- ▶ Pedagog má vedoucí roli a spolupracuje s edukantem
 - ▶ Má porozumění a podporuje iniciativu
 - ▶ Respektuje názory a přání edukantu
 - ▶ Edukanti mohou navrhnout alternativy
 - ▶ Přátelský vztah mezi pedagogem a edukantem
 - ▶ Edukant má větší uspokojení z práce
 - ▶ Pro pedagoga je to obtížnější styl než autoritativní – nároky na osobnost
- ▶ **Shrnutí :** hlavně ve fázích puberty a adolescence; společná tvorba jasných a smysluplných pravidel s důrazem na jejich dodržování)
 - ▶ Podpora samostatného kritického myšlení a převzetí zodpovědnosti za své učení u edukanta

Nezasahující výchovný styl

- ▶ Neúčast pedagoga ve skupinových aktivitách
- ▶ Pedagog neřídí proces učení; cíle a prostředky volí edukant sám
- ▶ Vede edukanta a podává mu zpětnou vazbu pouze, je-li o to požádán
- ▶ Edukace nemá normy a požadavky
- ▶ Edukant požívá nejvyšší svobody v oblasti svého učení
- ▶ Významný je rozvoj kreativity

▶ Liberální styl je chápán různě (2 pojetí):

- ▶ Příliš volný, nestanovení norem, bezcílné, neefektivní,... = zde spíše hovoříme o **ZANEDBÁVAJÍCÍM STYLU**
- ▶ nejvyšší svoboda vzdělávání; jedinci již motivovanému a zralému je poskytnuta důvěra v jeho vlastní učení; jedincovi je především poskytnuta podpora, proces učení si řídí sám

Vybrané role učitelů a vztah k žákům

- ▶ Vychovatel
- ▶ Vzdělavatel
- ▶ Facilitátor
- ▶ Aktivizátor
- ▶ Tvůrce podnětného prostředí
- ▶ Programátor učení
- ▶ Kouč
- ▶ Mentor
- ▶ Tutor
- ▶ Supervizor
- ▶ Trenér

Osobnostní aspekty ovlivňující výchovné a vzdělávací působení učitele

- ▶ Temperament: Citová stabilita (ideální je přibližně střed v kontinuu extraverte a introverze a stabilní emocionalita)
- ▶ Talenty a intelektuální schopnosti (nadprůměrný intelekt a schopnosti v určitém oboru / sportu)
- ▶ Vlastnosti (osobnostní charakteristiky)
- ▶ Postoje a návyky
- ▶ Odolnost vůči stresu a zátěži (copingové strategie)
- ▶ Motivace a nadšení pro obor činnosti
- ▶ Subjektivní zodpovědnost za úspěšnost žáků (limity v podmínkách výchovy)

Které vlastnosti má dobrý učitel a pedagog?

(in: Fontana, D., 1960 výzkum v USA, proveden Ryans, D.: Teacher Characteristics Rating Scale)

- ▶ Vřelost
- ▶ Chápavost
- ▶ Přátelskost
- ▶ Odpovědnost
- ▶ Soustavnost
- ▶ Vynalézavost
- ▶ Nadšení

- ▶ Doplnění: **spravedlivost, důslednost**

Kompetence pedagoga

- ▶ Realizování interakce s žáky, rodiči, ostatními učiteli / trenéry
- ▶ Zdokonalování sociálních dovedností (komunikace, řešení problémů ve skupině / týmu)
- ▶ Organizování vlastní činnosti, plánování
- ▶ Péče o vlastní tělesnou i psychickou kondici
- ▶ **Schopnost sebereflexe (probereme podrobně později v prezentaci)**
- ▶ Schopnost získat si autoritu
- ▶ Schopnost empatie

Odborné vzdělání pedagoga

- ▶ Osvojení oboru a soustavné doplňování kvalifikace v něm
- ▶ Osvojení ped-psych. poznatků, metod a způsobů myšlení (poznávání žáků a jejich efektivní ovlivňování)
- ▶ Péče o pomůcky, techniku atd.
- ▶ Všeobecné znalosti
- ▶ Alespoň základní porozumění příbuzným oborům – **filozofie** (cíle výchovy a společenské podmínky výchovy), **psychologie** (vnitřní podmínky výchovy), **sociologie** (vnější podmínky výchovy), **legislativa** (znalost zákonných norem), **demografie** (porozumění věkovým kohortám) atd.

Jak působí na žáky učitel s negativním sebehodnocením?

- ▶ Dle Cumminse:
 - ▶ Reagují negativně na žáky, kteří je nemají rádi
 - ▶ Vyvolávají v žácích pocit viny za nedostatky
 - ▶ Podporují konkurenci mezi žáky
 - ▶ Předpokládají, že žáci budou podvádět
 - ▶ Tvrdí, že žáci potřebují seznámit s drsnou realitou života
 - ▶ Usilují o kázeň; přísně trestají
 - ▶ Mají záporný emoční vztah k dítěti
- ▶ **Sami vyvodte, jakým způsobem bude působit pedagog, který má pozitivní sebehodnocení**

Sebereflexe učitele a reflexe své práce

CYKLUS ALACT

PŘEDNÁŠKA VYCHÁZÍ Z:

KORTHAGEN, F. A. J. *JAK SPOJIT PRAXI S TEORIÍ:
DIDAKTIKA REALISTICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ.*
BRNO: PAIDO, 2011, 293 S. ISBN 978-80-7315-221-5.

Profesní identita učitele

- ▶ Formována:
 - ▶ Vlastní zkušeností (před vzděláváním)
 - ▶ Odbornou přípravou (formální vzdělání)
 - ▶ Vlastní praxí a zkušeností z výkonu profese

- ▶ Jaké limity pro profesionální praxi obnáší **zkušenost** ?

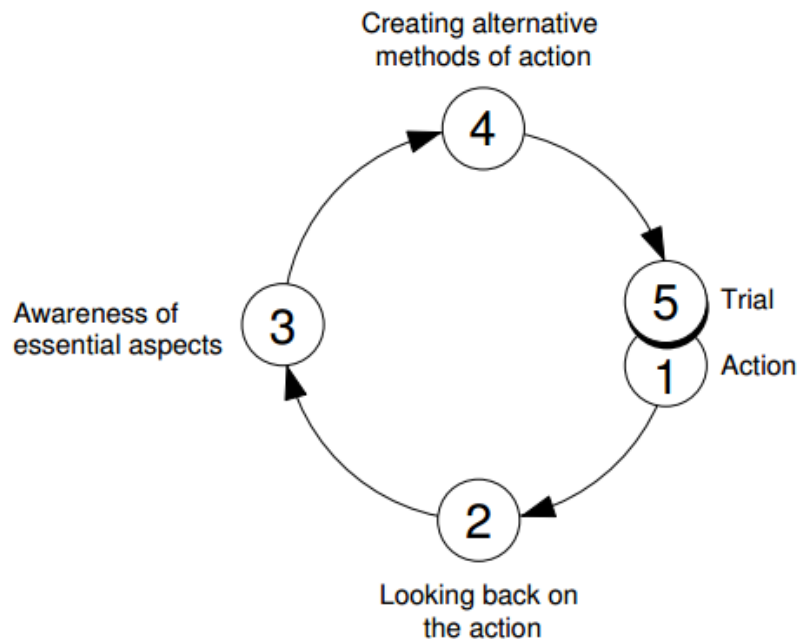
Zkušenost

- ▶ Někdy nepřenositelná (pozorování, sdílení)
- ▶ Pozorováním nezjistíme záměry a motivace pozorovaného (zkušenost s něčím, co dělá druhý)
- ▶ Pozorováním si neosvojíme principy jednání, které za pozorovanými jevy stojí (zde: Jak přemýšlí o cílech a jak je volí, jak dokáže zohlednit a upravit podmínky apod.)
- ▶ Není generalizovatelná – tj. nelze ji zevšeobecnit – neexistuje jeden model edukace
- ▶ Vlastní praktickou zkušeností se naučíme hodně, ale mnohé také nikoli
- ▶ **Jak se tedy stáváme profesionálem v oblasti edukace?**

Systemy jednání delta 1 a delta 2

- ▶ Systém delta 1
 - ▶ Spouští se automaticky
 - ▶ Fungují významně nevědomé procesy (vzpomínky, emoce, přesvědčení, dosavadní nereflektovaná zkušenost apod.)
- ▶ Systém delta 2
 - ▶ Reflektování
 - ▶ Redefinování původních přesvědčení či „zaběhaných postupů“ – transformace chování, plánování, realizace edukace
 - ▶ Kvalitu systému delta 1 zpochybní nebo ji potvrdí (můžeme intuitivně dělat i vhodné věci; často ale jako edukátoři i chybujeme)
 - ▶ Lze říci, že je to základní aspekt růstu (metakognitivní schopnost)

Model fungování reflektivního praktika

(In Korthagen, 2011)

Figure 2: The ALACT model of reflection

Model fungování reflektivního praktika

- ▶ 1. Akce, jednání
- ▶ 2. Pohled zpět na jednání (reflexe – analýza)
- ▶ 3. Uvědomění si podstatných aspektů (analýza, interpretace z vlastního referenčního rámce, sdílení apod.)
- ▶ 4. Vytvoření alternativních metod pro další akci, jednání
- ▶ 5. Nové, obohacené jednání

Model fungování reflektivního praktika

1. Akce, jednání

Co brát v úvahu:

- Při akci jsme ovlivněni svými emocemi
- Při akci nedokážeme vnímat všechny vjemy, tudíž nám toho mnoho unikne
- Při akci se mohou stát neočekávané události (musím s tím počítat)
- Akce může být při profesním učení fází 5 (již jste v procesu spirálovitého učení)

Model fungování reflektivního praktika

2. Pohled zpět na jednání (reflexe – analýza)

Co brát v úvahu:

- Obracíte pozornost k sobě
- Reflexe nemusí obsahovat všechny prvky – ne vše, co se odehrálo, doopravdy víte (nevšimli jste si, bylo skryto, neporozuměli jste apod.)
- Ocitáte se mezi „bezpečím“ dosavadního psychologického řádu a „růstem“, tj. rozšiřováním svých možností – **možná rezistence vůči novému učení**
- Reflexi nejlépe provedete spolu s někým druhým, kdo Vám poskytne důvěrné a bezpečné prostředí (potřeba bezpečí je silnější než potřeba růstu):
 - Poskytne akceptaci
 - Je empatický
 - Je autentický

Model fungování reflektivního praktika

3. Uvědomění si podstatných aspektů (analýza, interpretace z vlastního referenčního rámce, sdílení apod.)

Co brát v úvahu:

- Nemám k dispozici všechna dostupná data (pozornost, znalosti)
- Z toho co vím vybírám pro mě důležité prvky; ty však nemusejí být ty nejdůležitější z hlediska učení druhých
- Podle svého přesvědčení se zaměřuji na určité prvky (například si všímám chování a unikají mi pohybové prvky a naopak)
- Interpretuji dříve než popíši jevy (interpretace často pouze z vlastního referenčního rámce; může chybět nadhled / odstup)
- **možná rezistence vůči novému učení**

Model fungování reflektivního praktika

4. Vytvoření alternativních metod pro další akci, jednání

Co brát v úvahu:

- Nemám dostupné informace a nechce se mi je hledat
- **možná rezistence vůči novému učení**
- Potřeba převzít zodpovědnost za své učení a:
 - Hledat radu zkušeného edukátora (trenéra) a tu podrobit kritické úvaze (nemusí se hodit pro vaše účely)
 - Hledat informace teoretické i ilustrativní příklady
 - Mentalizovat nový postup – představovat si jeho účinnost na svěřence

Model fungování reflektivního praktika

5. Nové, obohacené jednání

Zkoušet nové postupy s ohledem na podmínky výchovy (edukace) a cíle výchovy; výsledky kriticky reflektovat a zhodnotit (opatrně) → **cyklus učení se opakuje**

Co brát v úvahu:

- Když se nedaří, nemusí to být chyba v naší úvaze a přípravě; mohou mít vliv podmínky výchovy
- Když se nedaří, je možné, že základní myšlenka je dobrá, ale nejde realizace (např. nepodám dobře novou instrukci)
- Nácvik nového trvá jak edukátorovi, tak svěřenci; mohou se dostavit dočasné relapsy / problémy (třeba snížení výkonu při odstraňování technických chyb)

K čemu cyklus ALACT slouží?

- ▶ Profesnímu růstu
- ▶ Proměny profesionála:
 - ▶ Nevědomou nekompetentnost (není profesionál)
 - ▶ Vědomou nekompetentnost (začíná se profesionalizovat)
 - ▶ Vědomou kompetentnost (je profesionál)
 - ▶ Nevědomou (tacitní) kompetentnost (je profesionál)

Pedagog

► **Obsah prezentace:**

- Vymezení pojmů – pedagog, učitel, edukátor
- Stručný historický kontext
- Typologie učitelů (pedagogů)
- Osobnostní aspekty ovlivňující výchovné a vzdělávací působení pedagoga
- Kompetence a odbornost pedagoga
- Negativní sebehodnocení pedagoga a dopad na edukanty
- Profesionální identita učitele a zkušenost
- Model fungování reflektivního praktika